

Dr. Ranks rolle i *Et dukkehjem*

«Han har tæring i ryggmargen, stakkar. Jeg skal si deg, hans far var et vemmelig menneske som holdt elskerinner og sånt noe, og derfor ble sønnen sykkelig fra barndommen av, forstår du.»

Nora om dr. Rank til fru Linde (1)

«Min arme, uskyldige ryggrad må svi for min fars lystige løytnantsdager.»

«Er det rettferdighet i dette?»

«Og i hver eneste familie råder der på en eller annen måte en slik ubønhørlig gjengjeldelse.»

Dr. Rank (1)

Et dukkehjem (1879) er trolig verdens mest spilte scenedrama. Dette er det første av samtidsdramaene der Ibsen har plassert en lege med viktige funksjoner. Hva ville Ibsen med vår kollega her?

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Ved nøyere studium av dr. Ranks gjørene og laden får man øye på følgende to viktige roller: Han representerer den tragiske kontrasten til den tilsynelatende familielykken hos Helmers, og han introduserer syfilis som tema. Stykket er det første av de to påfølgende «syfilisdramaene». Det andre er *Gengangere* (1881). I *Vildanden* (1884) kan man også diskutere om grosserer Werles og Hedvigs øyelidelse er av syfilitisk karakter (1–3).

Ibsen er en mester i bruk av symboler og subtile antydninger. Han tar ikke det tabublagte ordet syfilis i sin munn, det ville også ha vært uhørt på den tid, men nøyer seg med «sykdom på ryggraden», hvilket også er dr. Ranks egen diagnose på seg selv. Syfilis var likevel kjent blant de fleste både den gang og i tidligere tider. Tilstanden ble ofte omtalt med omskrivninger og eufemismer som «radesyge», «sjømannslidelse» og «den franske syge», slik at de fleste utmerket godt skjønnte hva Ibsen ville antyde, enten de tolket det bokstavelig eller mer symbolsk.

På Ibsens tid visste man ingenting sikkert om smitteåten. Først fem år etter Ibsens siste drama, i 1905, ble spiroketen *Treponema pallidum* påvist. Før dette var det en utbredt oppfatning at syfilis ikke bare kunne være medfødt, men direkte arvelig. Derfor

kunne syfilistemaet fungere utmerket for det Ibsen ville vise: Hvordan hver generasjon påfører den neste ulykke, hvordan skjebnesvangre valg og ulykkelige menneskeskjebner har en tendens til å gå igjen og hvordan dobbeltmoral og forløyethet får uante konsekvenser. Samfunnet er preget av utdaterte overlevninger som vi ukritisk godtar; gamle fordommer og «alskens gammel avdød tro», som fru Alving i *Gengangere* selv formulerer det (4).

Dr. Rank har ikke noen rolle som lege, annet enn for seg selv. Han synes å trenge samværet både med Nora og sin gamle venn Helmer og ser ut til å trives aldeles fortreffelig sammen med dem. Og Nora later til å være meget glad for dr. Rank, som hun kan være mer naturlig munter og løsluppen sammen med. Men hans følelser for henne går mye dypere. Han er hemmelig (tror han) forelsket i Nora, noe hun angir at hun aldri hadde forestilt seg. Dette kan man vel stille seg tvilende til. «Hva vet jeg hva jeg har visst eller ikke visst?» spør Nora etter at dr. Rank har avslørt sine følelser for henne (4). Dr. Rank takker også Nora megetsigende for «ilden» helt mot slutten av stykket da han og Nora ønsker hverandre «god søvn» (underforstått vellykket selvmord på hver sin kant). Nora tror ikke hun kan bære den katastrofen som står for døren, mens dr. Rank ikke vil gjennomleve den forrættelse og styggedom som forestår etter at han ved egne undersøkelser har fått full visshet om sin sykdom: en sannsynlig syfilitisk tabes dorsalis, ryggmargstæring, med videre spredning.

Hva er så dr. Ranks funksjon i *Et dukkehjem*? Det er rimelig å anta at Ibsen gjennom Rank har villet teste hvordan samfunnet kom til å reagere på en dramaturgisk behandling av syfilistemaet. I stykket presenteres tematikken i pene former, blant

dannede mennesker og nennsomt innpakket i passende omskrivninger med anerkjente afrodisiaka som var velkjente også på Ibsens tid. Syfilis gjøres til et sorgmuntert tema av dr. Rank, småkynisk og realistisk, uten for stor selvmedlidenhet. I *Et dukkehjem* får vi en første prøveballong, en slags syfilis light eller et lite pilotprosjekt. Prosjektet viste seg å gå over all forventning! Ingen berørte syfilistemaet i sine bok- eller teateranmeldelser, heller ikke i den generelle, opphetede debatten omkring dramaet.

Ibsen visste i lengre tid før han skrev *Et dukkehjem* at den virkelige modellen for Alving led av en meget alvorlig syfilis og sannsynligvis kom til å dø av sykdommen. Men Ibsen kunne ikke for skams skyld presentere dette stoffet før vedkommende virkelig var død, hvilket skjedde sommeren 1880. Da Ibsen fikk beskjed om dødsfallet, hadde han lenge hatt klart for seg hvordan han ville presentere stoffet. Det tok ham ikke lang tid å gjøre ferdig det virkelige syfilisdramaet, *Gengangere*, som kom ut rett før jul i 1881.

Torbjørn Vatnaland

tovatna@online.no
Oslo Hospital
Ekebergveien 1
0192 Oslo

Litteratur

1. Krabbe KH. Arvesygdommene i Ibsens skuespil. Tidsskr Nor Lægeforen 1956; 76: 391–4.
2. Anker H. Ibsens leger. Tidsskr Nor Lægeforen 1966; 86: 1032–9.
3. Ree K. Ibsens legesikkligheter. Tidsskr Nor Lægeforen 1975; 27: 1507–11.
4. Ibsen H. Samlede verker. 14. utgave. Oslo: Gyldendal, 1981.

Manuskriptet ble mottatt 31.5. 2006 og godkjent 27.6. 2006. Medisinsk redaktør Jan C. Frich.